

De Haagse Jazz Club was ook de club van Arie van Breda, en dat is te merken. Tot de oprichting van The Dutch Swing College in 1945 gaat het nog goed — tenminste, als je je niet eerst door drie inleidingen, waarvan twee van clubgenoten, in verwarring laat brengen. Daarna vult hij het grootste deel van het boek op een kroniekmatige wijze met het wel en wee van zijn club, waardoor het boek wat langdradig wordt en bovendien de indruk wordt gewekt dat er buiten dat, bijvoorbeeld op het gebied van de moderne jazz, in Den Haag niets gebeurde.

In de laatste hoofdstukken komt dat gelukkig weer helemaal goed. Vakopleidingen, experimentele jazz, de andere clubs, grote en kleine evenementen, en niet te vergeten de plannen voor jazzcentrum Pannonica, waar alle jazzstijlen naast elkaar zullen staan; alles komt aan bod.

Behalve de niet al te geslaagde indeling, is er ook nog wel wat af te dingen op de diepgang en de stijl van het werk. Niettemin is het door de enorme hoeveelheid materiaal die verwerkt is, toch een interessant boek geworden, geschreven door een *insider*.

Rose Marie Schenkels

H. van Lith, *Plotseling een vreselijke knal. Bommen en mijnen treffen neutraal Nederland (1914-1918)* (Zaltbommel: Europese Bibliotheek, 2001, 268 blz., ISBN 90 288 2690 4).

In tegenstelling tot de Tweede Wereldoorlog was lange tijd de belangstelling voor en de geschiedschrijving over de Eerste Wereldoorlog minder omvangrijk. Allereerst is de periode van de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) verder weg gelegen in onze historische herinnering. Ten tweede was Nederland niet direct in de oorlog betrokken en probeerde het zijn neutraliteit te bewaren. Dat neemt niet weg dat de gevolgen van deze oorlog ook voor Nederland ingrijpend waren. Niet alleen was Nederland beperkt in de handel en kreeg het te maken met de opvang van Belgische oorlogsvluchtelingen, ook werd ons land regelmatig geconfronteerd met schendingen van het luchtruim en zelfs met bomaanvallen. Vooral de plaatsen op de grens met België, maar ook meer landinwaarts van met name de provincie Zeeland, hadden te kampen met vreemde gevechtsvliegtuigen, die — soms zelfs op klaarlichte dag — hun bommen afwierpen.

Over de motieven van de vliegeniers: vergissing door desoriëntatie of opzet? — kregen de Nederlandse autoriteiten tijdens de oorlog maar weinig duidelijkheid. Een eerste onzekerheid vormde veelal de herkomst van de bommen. Aan de hand van bomscherven werd getracht de bewijzen te verkrijgen voor de identiteit van het vliegtuig. Vervolgens werd bij de autoriteiten van het betreffende land — in de meeste gevallen Groot-Brittannië — om opheldering gevraagd en schadevergoeding geëist. Nederlandse protesten bij de Britten hadden vaak geen resultaat of er gingen maanden, zo niet jaren overheen voordat de Britten toegaven dat de schuldige inderdaad een (verdwaald) Brits vliegtuig was en zij met verontschuldigheden tot betaling overgingen. De Engelse houding viel niet goed in de Nederlandse pers, maar ook een reactie van Duitsland dat zij zoiets nooit zou doen en de suggestie dat het werpen van bommen opzet van Engeland was om Nederland alsnog in oorlog te krijgen, kon slechts op hoon rekenen.

De herhaalde bomaanvallen joegen de schrik er bij de bevolking goed in, ook al was de schade soms alleen materieel en vielen er niet altijd dodelijke slachtoffers. Er zijn echter genoeg voorbeelden van incidenten waarbij dit wel het geval was. De hulpverlening voor de slachtoffers stond aanvankelijk nog in de kinderschoenen, alhoewel de autoriteiten hun best deden en bijvoorbeeld koningin Wilhelmina een schenking deed.

Daarnaast werd geprobeerd te voorkómen dat vreemde vliegtuigen ons land bereikten door

goed aan te geven dat men boven Nederlands grondgebied vloog. Verschil van mening bestond over het al dan niet verduisteren van huizen en fabrieken, omdat gebleken was dat vliegeniers vaak bommen afwierpen juist boven helverlichte plekken. Grote lampen op de toren van Vlissingen die rode, witte en blauwe lichtbundels uitstraalden, stuitten op bewaar bij B en W met het argument dat de vreemde vliegtuigen dan zouden kunnen denken dat juist op die plaats de grens met België lag. Dit zou dan juist meer risico opleveren voor de Nederlandse dorpen en stadjes vlak langs de grens.

In elk van de vijftien hoofdstukken die het boek telt, bespreekt Hans van Lith telkens een ander incident. Hiertoe bekeek hij krantenberichten maar ook advertenties van verzekeraars, die handig inspeelden op de nieuwe situatie van gevaar van bomschade. Ook nam hij interviews af met overlevenden en bekeek diverse (gemeentelijke) archiefstukken, ooggetuigenverslagen en diplomatieke notities. Het boek biedt een goed beeld van wat de aanvallen in de praktijk betekenden voor de plaatselijke bevolking. De verschillende aanvallen, althans een selectie hiervan, worden in chronologische volgorde besproken. Voor een overzicht van alle aanvallen is in het boek op bladzijde 252 een tabel opgenomen met vermelding van onder andere plaats, tijdstip en herkomst van het vliegtuig. Ook behandelt de auteur in een apart hoofdstuk de aanvallen die op zee plaatsvonden. Waren het boven land veelal de Britten die gevaar brachten, op zee liepen Nederlandse vrachtschepen en vissersboten herhaaldelijk kans door Duitse vliegtuigen te worden bestookt. Ook was er gevaar van door de geallieerden gelegde mijnen. Niet alleen worden in het boek de incidenten op zich beschreven, ook krijgen de politieke en diplomatieke reacties aandacht en komt het bredere perspectief van de oorlogshandelingen aan bod. Toch is het jammer dat desondanks de vraag onbeantwoord blijft waarom het bijvoorbeeld zo lang duurde voordat de Engelsen hun fouten toegaven en waarom ze dat plotseling wel deden. En wat waren in het algemeen de instructies voor de vliegeniers? Een moeilijkheid is natuurlijk dat archiefstukken en diplomatieke correspondentie niet altijd uitsluitend geven over het waarom van de gebeurtenissen.

De gehanteerde opzet van *Plotseling een vreselijke knal* zorgt echter voor een boeiend verslag van de gebeurtenissen en maakt dat de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog voor Nederland meer gezicht krijgen. Bovendien is het boek rijk geïllustreerd met soms uniek fotomateriaal, prentbriefkaarten en advertenties. Het werk vormt zo een belangrijke aanvulling op de literatuur over deze ingrijpende periode in de Europese geschiedenis en vooral over de positie van Nederland daarin. Kortom: een aanrader.

Annemieke van der Velden

P. Moeyes, *Buiten schot. Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog, 1914-1918* (Amsterdam, Antwerpen: De Arbeiderspers, 2001, 459 blz., €31,71, ISBN 90 295 3083 9).

Misvattingen bestrijden met een historische studie is een nobel streven. Paul Moeyes geeft in de eerste bladzijden van zijn publicatie over Nederland in de Eerste Wereldoorlog aan dat hij deze arbeid op zich genomen heeft ter bestrijding van de misvatting 'dat de periode van de Grote Oorlog in Nederland de periode van het Grote Niets is geweest.' Moeyes doet dit door in zijn boek te verhalen over de wederwaardigheden in het Nederland van de jaren '14-'18. Daarmee is zijn boek de eerste algemene beschrijving van de geschiedenis van Nederland tijdens de Eerste Wereldoorlog sinds het inmiddels dertig jaar oude werk van C. Smit.

Buiten schot kent geen specifieke historische vraagstelling en is met name beschrijvend van opzet. Zoals Moeyes zelf ook opmerkt is de hoeveelheid onontgonnen materiaal over de Eerste